

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

Інститут філології

Кафедра української філології, теорії та історії літератури

Автореферат дипломної роботи

магістра

Біблійні мотиви та образи в поезії Ліни Костенко

Виконала: студентка VI курсу,

групи 646 – Мз,

035 «Філологія»

Гриценко Ганна Валеріївна

Керівник: д. філол. наук, професор

Даниленко Ірина Іванівна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Загальновідомо, що провідне місце в світовій літературі та мистецтві займають біблійні образи та мотиви, які не втратили свою актуальність і донині. Письменники та митці постійно звертаються у своїй творчості до цих тем, які стали важливим провідником ідей про духовні основи людського буття. Звернення до них у художній творчості визначає напрямок і характер духовних та моральних шукань як окремої особистості, так і цілого народу в ту чи іншу епоху.

Не є винятком у цьому плані й творчість видатної сучасної української поетки й письменниці Л. Костенко, яка неодноразово привертала увагу критиків та дослідників і, тому, досить активно досліджувалась у філологічній науці. Особливості художнього мислення поетеси висвітлено в численних статтях, розвідках, наукових працях багатьма науковцями. Зокрема, дослідженням античних і біблійних образів та мотивів займалися М. Борецький та Н. Онищак; образ часу описували Л. Тарнашинська і В. Брюховецький; І. Ткаченко досліджувала образ степу в художньому світі Л. Костенко; також проблемами творчості займалися В. Базилевський, С. Барабаш, А. Макаров, В. Панченко та інші.

Принадно зазначимо, що й шістдесятництву як соціально-політичному, ідеологічному, філософському та естетичному феномену, до якого належить Л. Костенко, присвячено чимало досліджень як в Україні, так і за її межами. Монографії та статті М. Ільницького, В. Брюховецького, Ю. Шевельова, Н. Зборовської та ряду інших авторів дозволили розкрити досліджувану проблему. Це стосується, зокрема, і релігійно-духовного дискурсу в жіночій поезії 60-х років минулого століття (розвідки М. Жулинського, Т. Салиги, Є. Сверстюка, В. Сулими).

Але творчість Л. Костенко настільки неодноманітна, що дає багато можливостей для подальших досліджень, значна кількість важливих аспектів досі потребують дослідження і подальшого висвітлення.

Тож актуальність теми нашого дослідження визначається інтересом сучасної гуманітаристики до проблеми релігія і мистецтво, релігія і художня література, з одного боку, та читацькою і науковою зацікавленістю творчістю Л. Костенко – з іншого. Адже простеження духовної еволюції і шляхів становлення її поетичного таланту, яке відбувалося передусім у руслі розвитку християнської традиції і несло потужний духовний заряд, а також увиразнення морально-християнських проєкцій в їх художньому світі, нам видається вельми перспективним з-поміж численних напрямів сучасного літературознавства, яке повертається до духовних праоснов.

Мета дослідження – осмислити особливості художньої рецепції біблійних образів і мотивів у творчому доробку Л. Костенко з урахуванням її естетичних і світоглядних особливостей.

Об'єктом дослідження є образи та мотиви Святого Письма в поетичному доробку Л. Костенко.

Предметом пропонованого дослідження є своєрідність художньої інтерпретації біблійних образів і мотивів у поетичному дискурсі Л. Костенко.

Матеріалом дослідження послуговували поетичні збірки «Проміння землі» (1957 р.), «Вітрила» (1958 р.), «Мандрівки серця» (1961 р.), «Над берегами вічної ріки» (1977 р.), «Сад нетанучих скульптур» (1987 р.), «Вибране» (1989 р.), «Річка Геракліта» (2011 р.), «Мадонна перехресть» (2012 р.), «Триста поезій» (2012 р.).

Мета, об'єкт і предмет дослідження обумовили вирішення такого кола **завдань**:

- з'ясувати роль і місце біблійних образів та мотивів в поетичному доробку Л. Костенко;
- визначити найбільш популярні (повторювані) образи й мотиви Святого Письма у поетичному дискурсі Л. Костенко;
- осягнути особливості інтерпретації біблійної образності у зв'язку з ідейно-естетичною особливістю поетичних творів поетеси;

- проаналізувати жанрово-стильові особливості поетичного доробку письменниці у зв'язку з використанням у ньому біблійних образів і мотивів;
- висвітлити особливості зображення образу Бога та інших вищих сил у поезії Ліни Костенко задля осягнення специфіки її світогляду.

Методологічною основою дослідження стали праці істориків літератури (В. Брюховецький), присвячені творчості Ліни Костенко, теоретиків літератури, присвячені особливостям художньої, зокрема поетичної творчості (М. Бахтін), проблемі співвідношення сакрального і профанного в літературі (В. Антофійчук., І. Бетко, І. Даниленко), богословів, що висвітлюють питання інтерпретації біблійних текстів на власне релігійному рівні (В. Гнатюк, І. Губаржевський).

В ході дослідження були використані такі **методи**:

контактно-генетичний – для порівняння Біблії та поетичного доробку Л. Костенко, їх історичному розгляді та з'ясування наявності спорідненості між ними й пошуку спільних та відмінних рис;

Зіставний – для зіставлення біблійних образів й мотивів та інтерпретованих поетесою літературних образів;

структурно-семантичний – з метою аналізу смислу поетичних творів Л.Костенко та розкодування імпліцитної інформації образів;

культурно-історичний – для осмислення суспільно-політичних процесів які знайшли своє відображення в образах й мотивах твору;

концептуальний – використовуємо для осягнення системи поглядів та аналізу світогляду письменниці в цілому.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що в роботі вперше здійснено ґрунтовне дослідження біблійних мотивів та образів у творчості Ліни Костенко і визначено їх роль у творчій спадщині письменниці. Окрім того, в роботі уточнені уявлення про сутність і значення християнських ідей, які відображені в поетичній картині світу Ліни Костенко, а також акцентовано увагу на художніх засобах їх поетичної інтерпретації.

Практичне значення одержаних результатів. Результати даного дослідження можуть бути використані в розробці вузівських курсів з історії української літератури ХХ ст., а також спецкурсу з вивчення Біблії та її літературної рецепції, у підготовці до семінарських та практичних занять, а також для розробки матеріалів конференцій, спецкурсів.

Дипломна робота складається з вступу, двох розділів (по 3 пункти кожен), висновку та списку використаної літератури, який включає 123 найменування. Загальний обсяг роботи становить 75 сторінок, з них основного тексту – 65 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність дослідження, сформульовано його мету та завдання, окреслено об'єкт і предмет кваліфікаційного пошуку, визначено матеріал та методологічний апарат дослідження, розкрито його наукову новизну, висвітлено теоретичне та практичне значення роботи, наведено дані щодо використання фактичного матеріалу.

У **першому розділі «Теоретичні засади проблеми використання біблійних та мотивів в українській літературі»** здійснено огляд теоретичних напрацювань українських літературознавців щодо проблеми трактування образів й мотивів. Класифікаційні параметри щодо образу літературного твору залишаються методологічно невизначеними, описовими. Образи можна умовно упорядкувати в такий спосіб:

1. Образ об'єктної типології. З цього погляду предметом образної рефлексії може стати все, що входить у досвід узагальненої людини (Бог, природа, людина, час, простір, історія, думка, емоція, річ тощо).

2. Образ суб'єктної типології: образ автора, оповідача, ліричного героя, жанрово-родовий образ тощо.

3. Образ за формою вираження (словесний, метафоричний, сюжетний, композиційний тощо).

Визначення поняття «мотиву» залишається одним із проблемних питань сучасного літературознавства. Незважаючи на те, що використовується воно вже давно аналізуючи художні твори, це поняття осмислюється по-різному. Структурна неоднорідність мотиву вимагає поділу їх на типи: ситуація, мотив-мовлення, та мотив-дія (або, мотив-епізод), також «мотив-опис» та «мотив-характеристика».

Образи й мотиви є невід'ємною частиною сюжету. А сюжет, як відомо, тісно пов'язаний із жанром. Тому інтерпретація образів й мотивів зумовлює й модифікацію жанрів. В розділі були розглянуті такі канонічні як молитва та псалом, а також літературні жанри: елегія, балада, переспів, поема та казка, модифікацію яких ми знаходимо в поетичному доробку. Також ми звернулися до структури Біблії, як літературного першоджерела то дослідили генезу появи та розвитку біблійних мотивів та образів в українській літературі, з'ясувавши, що біблійні мотиви та образи присутні у нашому письменстві в усі часи: від найдавніших часів до сьогодення. Проте вони, як і література загалом, зазнали еволюції від монументального стилю у давній літературі до постмодернізму у сучасній культурі.

У другому розділі «Образи й мотиви Святого Письма у поезії Ліни Костенко» проаналізовано особливості інтерпретації біблійних образів й мотивів в поетичному доробку поетеси. З огляду на те, що Книга книг розділена на 2 окремі частини, принцип поділу підрозділів був саме такий.

Образи, запозичені зі Старого Завіту, авторка інтерпритує різними шляхами. У поетичному творі «Райська елегія» поетеса використовує біблійну історію вигнання перших людей з раю. В творі присутні образи Бога, сатани в подібі змія, Адама, Єви. Також є образи заборонених та незаборонених плодів. Вона виставляє їх в іронічному світлі, повністю інтерпретувавши відомі образи.

Так само змінюється й вірш «Балада про здоровий цинізм», який є влучною сатирою на міщанське кредо ситого життя, що втоптує в болото

святі ідеали, змушує йти на жорстоке відречення од них та на примирення зі злом.

Іронічно висміює тогочасну владу, з підлабузництвом, жорстоким відношенням до нижчих та раболепським страхом до вищих за рангом й вірш «Сьоме небо».

Вірш «Стара церковця в Лемешах» розповідає про реально існуючу церкву Трьох Святителів в с. Лемеші, яка збудована графинєю Наталею Розумовською на честь покійного чоловіка Григорія. Образ церкви постає символом жіночої вірності, кохання та сімейних стосунків.

Мотивом втраченої любові пронизаний ліричний вірш «Я дуже тяжко Вами відболіла...». Щоб увиразнити ліричних героїв, поетеса використовує образи двох відомих біблійних коханців – Самсона і Далілу

По-новому прочитуються два діаметрально-протилежні жіночі образи постать в поезіях «Цариця Астинь» та «Цариця Савська»: гордовита та смілива Астинь та ніжна й чутлива цариця Савська..

Яскравим прикладом філософського осмислення й увиразнення поетесою сучасності, є переспіви Давидових псалмів – однойменний поетичний триптих «Давидові псалми».

Новозавітні образи : Ісуса, Варави, Симона, Діви Марії та Марії Магдалини Л.Костенко модифікує різними способами, в залежності від авторського задуму: Ісус стає «просто чоловіком» («Брейгель. «Шлях на Голгофу»), головним персонажем епоса, Інші біблійні образи – Марія Магдалина, Діва Марія, – зображені як звичайні люди, які страждають від того, що в людей абсолютно немає людяності.

У вірша Л. Костенко «Перш, ніж півень запіє...» Петро змальований звичайною людиною, котра із вершин своєї гордині падає у низинну реальність.

Образ апокаліптичної кари за бездуховність та жорстокість народу пронизує увесь вірш «Атомний Вій опустив бетонні повіки...».

Своєрідно зображені образи Месії, Діви Марії та Юди в поезії «Свят-вечір».

Суто українські різдвяні традиції переплетені із біблійними образами, в результаті чого отримується незвичайний поетичний колорит. межі останніх двох рядків виявляється талановитим переказом біблійної історії. Прихована авторська позиція акцентує увагу читача на відзігорності юної танцівниці, на її дивовижній красі й пластиці.

Вірш «Вечірнє сонце, дякую за день» побудований, у формі молитви-вдячності, у ньому ліричний герой алегорично звертається до призахідного сонця, хоча тут легко прочитується мотив славослів'я Творцеві, який це сонце засвітив.

Поезії Ліни Костенко наповнені осмисленням духовних начал, поєднанням моральних і духовних цінностей у житті людини й цілого народу, вже історично сформованою для України надією на Боже милосердя.

Використання образів і мотивів Святого Письма інспірувало жанрово-стильові особливості її творів. Її поезія — своєрідна модель жанрових модифікацій, якій не чужі ні традиція, ні модерн, знаходить вияв як національна художня ментальність, так і світове піднесення культури.

ВИСНОВКИ

Ліна Костенко слушно вважається однією з найвизначніших українських письменниць. Її творчість міцно ввійшла в історію української літератури. Поетичний доробок письменниці засвідчує її могутнє обдарування, глибокий розум, безмежну любов до рідного краю, незламну могутність духу.

У результаті дослідження особливостей інтерпретації біблійних образів в творчому доробку Ліни Костенко ми дійшли наступних висновків. Біблійні образи й мотиви займають провідну роль в поетичному доробку письменниці. Майже в кожній поетичній збірці присутні твори, основою яких

є різні книги Святого Письма. Зокрема вагоме місце посідають у поетичному дискурсі поетеси образи Старого Завіту. Серед них такі, як Адам і Єва («Райська елегія»), цар Давид («Давидові псалми»), Яков («Балада про здоровий цинізм») і дві його дружини – Лія та Рахіль («Балада про здоровий цинізм»), цариця Астинь («Цариця Астинь»), цариця Савська («Цариця Савська»), цар Соломон («Цариця Савська»), топонімічний образ Едему («Вечірнє сонце, дякую за день!»). Інтерпретовані образи сприяють:

- іронічному відображенні сучасності («Райська елегія»),
- гротескному викриттю людських вад («Балада про здоровий цинізм», «Цариця Астинь»)
- зануренню у внутрішній світ людини («Цариця Савська»)
- яскравому опису стану авторки («Вечірнє сонце, дякую за день!»).

Вельми популярними є й образи й мотиви Нового Завіту, серед яких поетично осмислено такі, як: образ Ісуса («Ісус Хритос розп'ятий був не раз»), образ Петра («Перш ніж півень запіє...»), образ Діви Марії («Свят-вечір»), Ірода й Іродіади («Був Ірод і була Іродіада...»), Юди («Свят-вечір»), Симона («Брейгель. «Шлях на Голгофу») , Варави та топонімічних образів Голгофи й Гефсиманського саду («Брейгель. «Шлях на Голгофу»). Трансформовані образи грають важливу роль у:

- розкритті нових властивостей головного образу (образи Симон, Варави та Ісуса в розкритті образу натовпу - «Брейгель. «Шлях на Голгофу»);
- новому осмисленні відомого образу (образ Петра - «Перш ніж півень запіє...», образи Ірода та Іродіади «Був Ірод і була Іродіада...»);
- відображенні страждань (образ Ісуса - «Ісус Хритос розп'ятий був не раз»).

Запозичені біблійні образи поетеса інтерпретує, виходячи із свого авторського задуму. Так, вона може повністю змінити (наприклад, образи, представлені в творах «Райська елегія», «Балада про здоровий цинізм»),

виставивши серйозні образи в бурлескно-травестійному контексті, може поглибити увагу на головному персонажі («Ісус Христос розп'ятий був не раз»), звернути увагу на, здавалось би, другорядне в сюжеті («Брейгель. «Шлях на Голгофу»») та навіть описати нові деталі образу ліричного героя («Цариця Савська»).

Використання образів і мотивів Святого Письма інспірувало жанрово-стильові особливості її творів. З-під пера поетеси виходять і переспіви біблійних жанрів (зокрема, псалмів), перекази основних сюжетів («Був Ірод і була Іродіада»), твори діаметрально-протилежні усталеним сюжетам («Райська елегія») та трансформовані канонічні біблійні жанри (молитовний вірш «Вечірнє сонце, дякую за день!»). Також в творчому доробку представлені й модифіковані ліричні жанри, такі як балада, елегія, поема. Як поет-філософ, вона осмислює смерть в контексті християнської свідомості — це не просто край життєвого шляху, за яким — вічність, небуття, а кульмінація земного відрізка життя, який знаменує перехід до буття вічного. Частим явищем у ліриці авторки є символічно забарвлені оніми з Біблії.

Також, ми визначили, що у своїх творах поетеса різнобарвно використовує образ Бога у своїх творах. У своїх творах вона:

- алегорично славословить Його, підносячи як Творця всього суцього («Вечірнє сонце, дякую за день!»);
- характеризує Бога як «просту, малесеньку людину» - слабку і немічну, яка потребує допомоги («Брейгель. «Шлях на Голгофу»)
- іронічно зображує Бога комічним персонажем («Райська елегія»)
- виставляє тираном і самовладцем («Сьоме небо»);

Отже, у релігіософських поезіях Ліни Костенко відбувається досягнення людського і божественного, профанного та сакрального. Розуміння іманентних виявів сакрального в художньому світі поетеси розкривається через систему морально-етичних категорій. Морально-етичні проблеми святості і гріха, добра і зла – невід'ємні складники *sacrum*'у, що дозволяє побачити справжню екзистенційну сутність людини, розкрити істину

найглибших таїн священного через багатозначну метафоризацію, ремінісценції, метафори, алегорії, символи, іронію, сарказм тощо.

Світ біблійних сюжетів та образів Ліна Костенко майстерно проектує на наше сьогодні, органічно поєднуючи два часові пласти – минуле й теперішнє. Відтак, як зазначалось раніше, образи Ісуса Христа, Божої Матері, апостола Петра, Адама, Єви, Іоанна Предтечі, Давида, Якова, Пилата, Варави, Іуди, Гефсиманського саду, Голгофи під пером поетеси часто набувають історіософського звучання. Бог у Ліни Костенко постає у двох іпостасях: творчій і руйнівній.

Цю другу іпостась поетеса «заряджає» іронією, щедро наділяючи її людськими, переважно негативними, рисами («Райська елегія», «Сьоме небо»). Біблійні мотиви часто екстраполюються тут на суспільно-політичну ситуацію. Біблійні алюзії в творчості поетеси набувають гострого морально-філософського звучання. Філософські узагальнення, гостре протиставлення святого і буденного, сакрального і профанного, святого і гріховного, конфлікт високого й земного в душі людини, трагізм вибору правильного шляху є основними в релігіософських віршах авторки («Балада про здоровий цинізм», «Був Ірод, і була Іродіада», «Перш, ніж півень запіє...»). Поноваторському трактує Ліна Костенко образ Ісуса Христа. Син Божий виступає в її творчості послідовно демократичним, шляхетним, жертвним і всепрощаючим.

Власний інтенціональний світ творить Ліна Костенко на основі біблійних сюжетів. Образи Книги книг завдяки своїй усезагальності і притчевості втягуються в контекст історії, актуалізуються, часто екстраполюючись на сьогочасні проблеми. Біблійні алюзії у віршах Ліни Костенко часто пов'язуються із морально-філософською проблематикою. Релігіософські вірші поетеси побудовані на субстанційних філософських опозиціях: добро – зло, любов – ненависть, святість – гріховність, сакральне – профанне.

Таким чином, проведене дослідження дало змогу визнати, що для поетичного слова Ліни Костенко Біблія в категоріальному відношенні є психологічною, філософською, морально-етичною й естетичною основою.

Перспективним напрямом цього доробку є апробація методики аналізу образів та мотивів усього творчого доробку поетеси.

Анотація

до магістерської наукової роботи «Біблійні образи та мотиви в поезії Ліни Костенко».

Магістрант: Гриценко Ганна Валеріївна.

Керівник: д. філол. наук., професор Даниленко Ірина Іванівна

Магістерська робота присвячена дослідженню особливостям інтерпретації біблійних образів й мотивів в поетичному доробку Ліни Костенко.

Об'єкт дослідження – образи та мотиви Святого Письма в поетичному доробку Л. Костенко.

Мета роботи – осмислити особливості художньої рецепції біблійних образів і мотивів у творчому доробку Л. Костенко з урахуванням її естетичних і світоглядних особливостей.

Практичне значення - результати даного дослідження можуть бути використані в розробці вузівських курсів з історії української літератури ХХ ст., а також спецкурсу з вивчення Біблії та її літературної рецепції, у підготовці до семінарських та практичних занять, а також для розробки матеріалів конференцій, спецкурсів.

Дипломна робота складається з двох розділів, які містять по 3 пункти кожен.

Пояснювальна записка магістерської роботи складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаної літератури.

У вступі визначається актуальність теми та проводиться короткий огляд поставленої задачі.

У першому розділі розглядаються теоретичні засади проблеми використання біблійних та мотивів в українській літературі.

У другому розділі проводиться аналіз образів й мотивів Святого Письма у поезії Ліни Костенко.

У висновках проводиться аналіз проведеної роботи та отриманих результатів.

Дипломна робота складається з вступу, двох розділів (по 3 пункти кожен), висновку та списку використаної літератури, який включає 123 найменування. Загальний обсяг роботи становить 75 сторінок, з них основного тексту – 65 сторінок.

ABSTRACT

of the Master's Research Paper "Biblical images and motives in the poetic work of Lina Kostenko"

Undergraduate: Hanna Hrytsenko

Research manager: Doctor of Philology, Professor Iryna Danylenko.

The work is devoted to the study of the peculiarities of the interpretation of biblical images and motives in the poetic work of Lina Kostenko.

The object of the research is the insults and motives of Scripture in the poetic edition of L. Kostenko.

The object of the research is the insults and motives of Scripture in the poetic edition of L. Kostenko.

The purpose of the work is to comprehend the features of the fiction reception of biblical images and motives in the poetry of L.Kostenko, taking into account its aesthetic and philosophical features.

The practical significance – the results of this study can be used in the development of university courses on the history of Ukrainian literature of the twentieth century, as well as a special course on the study of the Bible and its literary reception, in preparation for seminars and practical classes, as well as for

the development of conference materials, special courses. Thesis consists of two sections, which contain 3 points each.

The explanatory note of the master's thesis consists of an introduction, two chapters, conclusions and a list of used literature.

Explanatory note master's thesis consists of an introduction, two chapters and conclusions.

The introduction is determined topicality and held a brief overview of the problem.

The first chapter examines the theoretical foundations of the problem of using biblical images and motifs in Ukrainian literature.

The second section analyzes the images and motives of Scripture in the poetry of Lina Kostenko.

In the conclusions, the analysis of the work performed and the results obtained.

Thesis consists of an introduction, two sections (3 points each), a conclusion and a list of used literature, which includes 123 titles. The total volume of work is 75 pages, of which the main text is 65 pages.